

३३) अब्राहम लिंकन.

अब्राहम लिंकन या थोर विभूतीच्या संदर्भात एक अनोखा संवाद आज वाचनात आला. त्यांनी स्वतः हा संवाद आपल्या डायरीत लिहिला आहे, हे विशेष.

एकदा संधीवाताने अब्राहम लिंकनला आडवे केले. अगदी बिछाना सोडता येऊ नये इतके! त्या रिकामपणात त्यांचा स्वतःशी किंवा वेदनेशी जो संवाद झाला, तो त्यांनीच दैनंदिनीत नोंदला आहे.

अब्राहम लिंकन : हे वेदने, तुला कळायला हवे की मी साधा-सामान्य माणूस नाही. अमेरिका या महान राष्ट्राचा मी प्रमुख आहे. माझ्या डोक्यावर जबाबदारीचा डोंगर आहे. रात्रंदिवस कामाला भिडलो तरी माझे काम संपत नाही. अशा वेळी तू गेले पाच दिवस मला बिछान्यास बांधून ठेवण्याचा खुल्लेपणा का करते आहेस? माझा पीछा सोडण्याची मी तुला विनंती करतो.

वेदना : मुलात मी तुझा पीछा करते आहे, हा आरोप मला मंजूर नाही. मी निमंत्रणाविना कधी कुठे जात नाही. या नियमाला मी तुझा अपवाद सोडलेला नाही.

अब्राहम लिंकन (आश्चर्याने) : काही तरीच काय? मी कशाला तुला निमंत्रित करू?

वेदना : हे मला विचारण्यापेक्षा तुझ्या पोटाला आणि जीवनशैलीला विचार. ते तुझे प्रतिनिधीत्व करतात.

अब्राहम लिंकन : (गोंधळून) तू काय म्हणतेस ते मला कळत नाही. मला कळेल असे बोल.

वेदना : (परखडपणे) समजून घेण्याची इच्छा असली तरच तुला ते कळेल. तीन माणसांना पुरेल, इतके तू एकटा खातोस. खाल्यावर ते पचवण्यासाठी श्रम मात्र करत नाहीस. कधी दोन पावले तरी चालतोस का? सदैव खुर्चीला चिकटलेला असतोस तू! याचा परिणाम कळेना तुला आणि स्वतःस मोठा - अमेरिकेचा अध्यक्ष म्हणवतोस!

अब्राहम लिंकन : म्हणजे मी खाणे कमी करून थोडे चालावे, असे म्हणायचे आहे का तुला? मी तसे केल्यास तू माझा पीछा सोडशील?

वेदना : पुन्हा तेच! मी तुझा पीछा करतच नाही. मी सखी आहे तुझी, शत्रू नव्हे.

अब्राहम लिंकन : तू जरा कळेल असे बोल गं!

वेदना : आधी तू ते कळून घेण्यास सिद्ध हो. मग माझ्या आगमनाने तुला लाभ झाल्याचे तुला आपसूक कळेल.

अब्राहम लिंकन : लाभ? तो कसा काय?

वेदना : कसरत न केल्याने देहात टाकलेले जास्तीचे अन्न पोषक न ठरता विष बनून देहात भिनते. हे विष तुझ्या हळदयाचा छेद उडवू शकते. तसे घडले तर तत्काणी तुझा मृत्यू होऊ शकतो. पण मी त्या विषाचे रोगात रूपांतर केले आहे. वेदनेच्या रूपात ते मी देहाबाहेर टाकत आहे. तसे घडले नाही तर तुझा मृत्यू अटल आहे. पोक्त विचार करून ठरव की तुझा मृत्यू रोखणारी वेदना, तुझी सखी की शत्रू?

३४) सिंकंदराचे जीवन.

सिंकंदर मृत्यू पावला आणि त्याची अंत्ययात्रा निघाली. त्यावेळी प्रजेस एक आक्रित दिसले. त्याचे उघडे हात तिरडीबाहेर लटकत होते. तिरडीकडे दुर्लक्ष व्हायला सिंकंदर काही नगण्य व्यक्ती नव्हती. अनेक धुरंधरांनी त्यास खांदा दिला होता. कुणाच्याही ही चूक लक्षात न येणे शक्य नव्हते. म्हणून सर्वाना आश्चर्य वाटत होते. कुणा जिज्ञासुने एका महानुभावाला या संदर्भात विचारलेही! खुद सिंकंदराने आपले हात उघडे आणि तिरडीच्या बाहेर लटकत ठेवावेत, अशी इच्छा व्यक्त केली असल्याचे सांगण्यात आले. ते ऐकून जिज्ञासू व्यक्ती अधिकच बुचकळ्यात पडली. म्हणून अधिक खुलासा देत त्या व्यक्तीने सांगितले की, सिंकंदराने म्हटले होते की ... माझी तिरडी पाहून सर्वानी बोध घ्यावा की जीवनभर सत्ता व स्वामीत्व प्राप्त करण्यासाठी लढल्यानंतरही सिंकंदराच्या हाती काहीच आलेले नाही. येताना तो रिक्त हस्ते आला आणि जाताना रिक्त हात घेऊन जात आहे. सिंकंदरासारखा सिंकंदर जर स्वतःची ओंजळ स्वर्कर्तृत्वाने भरु शकत नसेल तर सामान्य माणसाची काय कथा?

या जगात येताना आपण रिकाम्या हाताने आलो आहोत आणि रिकाम्या हातानेच जाणार आहोत, हे प्रत्येकास ठाऊक असते. गुजराती भाषेत एक म्हण आहे, 'हाथे ते साथे' हाताने गाजवलेली मर्दुमकी आपल्याला सोबत करू शकत नसली तरी हाताने केलेले सत्कर्म माणसाच्या बरोबर येते. सत्य, अहिंसा, चोरी न करणे, गरजेपेक्षा अधिकाचा संग्रह न करणे, ब्रह्मचर्य, स्वकष्ट, शिवाशिवी न पाळणे, मानव्य जतन करणे, वगैरे अकरा नियम पाळणाऱ्यास गुजराती समाज सत्कर्मास वरणारा महानुभाव समजतो.

३५) पुनश्च सिंकंदर.

जगज्जेता सिंकंदर फक्त योद्धाच नव्हता, तर प्रजापालकही होता, हे सिद्ध करणारा हा प्रसंग! एकदा त्याला डोळ्यांच्या रोगाने पछाडले. डोळ्यावर पट्टी बांधण्यात आली आणि या अंधारमय दुनियेने त्याला त्रस्त केले. त्याच्या डोळ्यांवर इलाज

करण्यासाठी देशविदेशातून वैद्य आणि हकिमांची रीघ लागली. कुणाला यश दिसत नव्हते. अशा वेळी मलीन जीर्ण वस्त्रे परिधान केलेला वैद्य त्याच्या भेटीस गेला. सिंकंदरास वंदन करून तो म्हणाला, "मी नामांकित वैद्य म्हणून विख्यात होतो. पण एका नेत्ररोगापुढे माझी डाळ शिजेना. म्हणून व्यवसाय बंद करून मी स्वतःस संशोधनकार्यात झोकून दिले. वीस वर्षे अथक परीश्रम करून मी योग्य उपचार शोधला आहे. तो आपल्या नेत्ररोगावर रामबाण इलाज ठरेल, अशी माझी अपेक्षा आहे. पण..."

"पण काय?" टेकीस आलेल्या सिंकंदरास इलाज करून घेण्याची घाई झाली होती. तो पुढं म्हणाला, "संशोधन यशस्वी झाल्याचे सांगतोस तर मग सत्वर इलाज करायचे सोडून पण-परंतू का करतोस? पण नावाचे पत्थर तुडवणे संपते, तेव्हाच यश मिळते ना?"

"तरीही उपचार करण्यापूर्वी औषधाची कसोटी व्हायला हवी. संशोधनकार्य आता कुठे संपले आहे."

"औषधाची कसोटी?" सिंकंदराने गोंधळून विचारले.

"होय आलमपनाह! धुरंधराचा जीव धोक्यापासून दूर ठेवायचा असतो. त्यांचा इलाज करण्यापूर्वी, सामान्य माणसावर नव्या औषधाचा प्रयोग करून, या उपचारात धोका नसल्याचे सिद्ध व्हावे लागते."

"अशक्य! सिंकंदराच्या जाणतेपणी हे होणे नाही." आत्मोन्नत होत सिंकंदर म्हणाला, "प्रजेच्या संरक्षणाचे आणि पालनाचे काम जगन्नियंत्याने मला सोपले आहे. माझा जीव सुरक्षित ठेवण्याचे काम प्रजेस सोपलेले नाही. प्रजेच्या सुरक्षिततेसाठी सिंकंदराचा प्राण पणास लागावा! जोखीम सिंकंदराने पत्करावी. सिंकंदराच्या सुरक्षेसाठी सामान्य माणसाचे डोळे पणास लागले तर ते लांछन सिंकंदराला मरणाहून कष्टप्रद वाटेल. तुम्ही त्वरीत माझ्यावर प्रयोग सुरू करा. माझा रोग बरा झाला तरच तो इलाज सामान्य प्रजेसाठी उपलब्ध करून घ्या. ही सिंकंदराची आज्ञा आहे."

वैद्याने इलाज सुरू केला. तो यशस्वी झाला. पण या प्रसंगामुळे सिंकंदर केवळ निधऱ्या छातीचा योद्धाच नव्हे तर निर्भय माणसू आणि कर्तव्यतत्पर सम्राट असल्याची जगाला जाणीव झाली.

३६) वर्णव्यवस्था - सुजाण विचार.

प्राचीन काळी आपल्या पूर्वजांनी व्यवसाय विचारात घेऊन चातुर्वर्ण जीवन पद्धतीची भलावण केली. पण पुढे त्यातील विचार मागे पडला आणि रुढीचा हट्टाग्रह वाढला. सर्वर्ण समाज स्वतःस महान समजू लागला. त्यामुळे स्पृश्य-अस्पृश्याचा प्रश्न ज्वलंत रूप धारण करू लागला. संत एकनाथांचे वर्तन मात्र सर्वर्ण समाजास अनुकूल नव्हते. त्यांच्या वर्तनाविषयी ब्राह्मणांच्या मनात तीव्र विरोध होता. पण त्याकडे दुर्लक्ष करून एकनाथ महाराज तार्किक बुद्धीस पटेल तेच करत. म्हणून सर्वर्णांनी तार्किक मुद्द्यावर कैचीत पकडून एकनाथांना कानपिचक्या देण्याचे ठरवले. 'असे वागू नका, वा अस्पृश्य लोकांचा विटाळ पाळा' असे सरळ न सांगता त्यांनी एकनाथ महाराजांना काही प्रश्न विचारायचे ठरवले. प्रश्नांच्या उत्तरात गुंतवून एकनाथांकडून स्वतःच्या सोयीचे उत्तर प्राप्त करण्याचा त्यांचा मानस होता. त्यानुसार समाजातील मोजक्या धुरंधरांनी एकनाथ महाराजांची भेट घेतली.

"एकनाथ महाराज," त्यांच्या म्होरक्याने घसा खाकरून विषयाला हात घातला, "मध्यंतरी ऐकण्यात आले

की आपण एका महाराला औषध देऊन त्याच्या पाठीवरून आश्वासक हात फिरवलात..." एकनाथांनी मानेने रुकार देऊन ते खरे असल्याचे सुचवले. म्होरक्याने आपले म्हणणे पुढे धकवले, "नदीवरून स्नान करून येत असताना तुम्ही गाढवाला शिवलात आणि स्नान न करता सरळ घरी जाऊन पूजा केलीत, असे ऐकतो." या विधानाचाही एकनाथांनी विरोध केला नाही. म्होरक्याने एकनाथांच्या संदर्भात ऐकलेल्या काही घटना सांगितल्या. एकनाथ महाराजांनी ती प्रत्येक घटना खरी असल्याचा निर्वाळ दिला. म्हणून म्होरक्याने उत्तेजित स्वरात कळीचा प्रश्न विचारला, "तुमच्या अशा वर्तनाचा आम्हाला अर्थच लागत नाही. हे तुम्हाला शोभेते का? अहो तुमची जात काय आणि तुमची वागणूक काय?"

"जातीच काय घेऊन बसलात?"

"नाही कसे? सांगा, तुमची जात काय? आपल्या चातुर्वर्ण व्यवस्थेचे तुम्हाला भान आहे?"

"नक्कीच!" एकनाथ महाराज शांत स्वरात म्हणाले, "सकाळी मी अध्ययन वा अध्यापनात मग्न असतो तेव्हा मी ब्राह्मण असतो. माझ्या कोणत्याही अधिकाराची पायमल्ली होत असलेली पाहून मी जेव्हा आक्रमक पवित्रा घेतो तेव्हा मी क्षत्रिय असतो. प्रापंचिक कर्तव्ये पार पाडताना साधक बाधक विचार करून मी हिशेबीपणाने वागतो तेव्हा मी वैश्य असतो आणि निसर्गनिर्मित देहिक प्रक्रियांच्या संदर्भात जेव्हा शौचानंतर स्वदेहाची सफाई करतो तेव्हा मी शूद्र असतो. हे ध्यानात ठेवूनच माझी दिनचर्या होत असते. माझे वर्तन विचारांना अनुसरून होते. ते अंधानुकरण नसते."

तार्किकतेच्या मदतीने एकनाथ महाराजांना नामोहरम करण्यास आलेल्या सवर्णांनी स्वतःच अवाक होऊन काढता पाय घेतला.

३७) आसी कानपुरी.

बेसबब आंखोसे जब अष्ट उमड आते हैं,
हमे बेवक्तकी बरसातसे डर लगता हैं ।

हिंदीच्या तासाला आज शुक्ल सरांनी आसी कानपुरी या शायराचे हे काय ऐकवले.

निसर्गाने माणसाला बुद्धीचे वरदान दिले. त्या बुद्धीचा वापर करून तो जसजसा निसर्गावर मात करण्याचा प्रयत्न करू लागला, तसतशी सुख-दुःखाची व्याख्या अधिक गुंतागुंतीची बनली. भुकेला कोऱ्डा आणि निजेला धोऱ्डा, ही मानवाची माफक अपेक्षा होती. मग अपेक्षांच्या आभाळाचे विस्तरण सुरु झाले. अक्षरशः स्काय इज द लिमिट म्हणण्याइतके हे आभाळ अर्मर्याद बनले आणि अपेक्षापूर्तीचा आनंद मानवापासून दूर पळू लागला. मनात दुःखाचे भय घर करू लागले. ते सुखाचा आनंदही धड उपभोगू देईना. नुसत्या दुःखाच्या कल्पनेनेही 'बेसबब अष्ट' डोळे पाणावू लागले त्याचे!

अपेक्षा आणि महत्वाकांक्षा शाप की वरदान, हे कोडे अनुत्तरीत राहू लागले. खूप आईबाप, त्यांच्या पूर्ण न झालेल्या महत्वाकांक्षा मुलांवर लादू लागले. मुलांना प्रोत्साहन देणे वेगळे मुलांच्या मनाचा विचार न करता, पालकांनी स्वतःच्या महत्वाकांक्षा मुलांनी पूर्ण कराव्या, असा आग्रह धरणे वेगळे! आपल्या अपूर्ण इच्छा पूर्ण करण्याचे साधन म्हणून मुलांचा वापर करणे अयोग्य आहे, याचा पालकांना विसर पळू लागला. त्याचे दुष्परिणाम आता समाजात दिसू लागले आहेत.

घरच्या दुबऱ्या आर्थिक परिस्थितीमुळे, डॉक्टर होऊ न शकलेल्या एका पित्याने मुलाच्या मनात ती इच्छा रुजवली. मुलाला आर्थिक परिस्थितीची झळ लागू नये, यासाठी त्यांनी पूर्णवेळ नोकरीबरोबर एक अर्धवेळ नोकरी पत्करली. वारंवार ते स्वतःच्या श्रमाचे आणि थकव्याचे गोडवे गात. मुलावर फक्त अभ्यास करण्याचीच जबाबदारी असल्याचे सांगत. मुलगा मानेवर खडा ठेवून अभ्यास करत असूनही ते त्याला वारंवार टिवल्या बावल्या करू नकोस, अभ्यास एके अभ्यास कर, असे जरबेच्या स्वरात सांगत. बापाच्या आज्ञेचे पालन करणेच ठाऊक असणाऱ्या मुलाने, शालेय अभ्यासाशिवाय कोणत्याही प्रवृत्तीत भाग घेतला नाही. फक्त अभ्यास करत असूनही, बापाच्या वारंवार टोकण्यामुळे बिचाच्याच्या मनात परीक्षेविषयी प्रचंड भीती निर्माण झाली. तरी एकदाचा त्याला मेडिकल कॉलेजात प्रवेश मिळाला. मुलाने सुटकेचा निश्वास सोडला. तो

निवांतपणा फार काळ टिकला नाही. कारण अभिनंदन करणाऱ्या प्रत्येकासमोर दोन नोकच्यात केलेल्या कष्टांचे आणि मुलावर फक्त अभ्यासाचीच जबाबदारी ठेवल्याचे गाणे गात त्याचे वडील इतके फुशारत की मंद विषागत ते गाणे मुलाच्या मनावर तणाव निर्माण करू लागले. परिणाम? मेडिकलला प्रवेश मिळवू शकलेल्या या मुलाच्या मनात, नापास होण्याच्या भयाने घर केले. इतके की तो अभ्यासाच्या नावानेही भयभीत होऊ लागला. अभ्यास त्याला झोपेनासा झाला. आता तो डॉक्टर होण्याची शक्यता नष्ट झाली आहे, असे मनोचिकित्सकाचे मत आहे.

या संदर्भात काका म्हणाले, 'संकटापेक्षा संकटांची कल्पना अधिक नुकसान करते. उदाहरणार्थ अपघात होऊ नये यासाठी काळजी घेणारा माणूस अपघातात झालेल्या प्रचंड रक्तस्त्रावाच्या धक्क्यातून लवकर सावरतो. पण अपघात होईल, हे भय त्याचा कब्जा घेऊ लागले तर तो वाहन चालवणे दूर, रस्त्यात धड चालूही शकत नाही. अशा काल्पनिक भयाची शिकार होणे, हा फोबिया! केवळ अभ्यासाची जबाबदारी माझ्यावर असून मी नापास झालो तर, मी पडलो तर, मी बुडालो तर, माझ्याकडे चोरी झाली तर, माझे आई-वडील मेले तर अशा अनेक प्रकारच्या फोबियांचा मनात उद्भव होऊ शकतो. पण सुखदुःख समे कृत्वा... ही वृत्ती अंगी बाणण्याचा प्रयत्न केला तर माणूस सुखाने हुरळून जात नाही आणि दुःख त्यास वैफल्याच्या दरीत ढकलू शकत नाही."

काकांचे बोल ऐकून मला डोंगरेशास्त्रींचे निवेदन आठवले, "सुख आणि दुःख टोकाच्या अनुभूती असल्या तरी त्यांची प्रकृती समान आहे. सुख असो की दुःख! काहीच विरंतन नसते. सुख संपणार असते तसे दुःखही! हे लक्षात ठेवून सुखाची असो की दुःखाची, आली लाट नेमस्तपणे अंगावर घ्यावी. वर्तमानाच्या जमिनीवर घट्ट पाय रोवून स्वतःचा तोल संभाळावा! दुःखाच्या कल्पनेत सुखाचे क्षण नजरेआड होऊ देऊ नयेत आणि दुःखाच्या लाटेत गुदमरु नये."

३८) कल्पवृक्ष

एक थकला वाटसरु वृक्षाखाली विसावा घेण्यासाठी थांबला. एक पाऊल पुढे टाकण्याची शक्ती उरली नसली तरी मन तरल होते. म्हणून त्याला वाटले, 'कुणी थोडे पाणी प्यायला दिले तर किती बरे होईल!' विचार पूर्णाशाने प्रगट होईतो एक बालक चांदीच्या झारीत थंड पाणी घेऊन आला. पाणी पिताना त्याला वाटले, रिकाम्या पोटात पाणी ओतणे बरे नव्हे. छान चमचमीत जेवण मिळाले तर खरंच बहार येईल! हा विचारही पूर्ण होण्यापूर्वी, षड्रसयुक्त भोजनाने ओसंडणारा थाळा प्रगट झाला. पोटभर जेवण आणि थकलेला देह! आरामप्रद बिछान्याची इच्छा होणे स्वाभाविकच! क्षणार्धात त्याच्या देहाखाली मऊ बिछायत असलेला पलंग निर्माण झाला आणि तो चक्रावला.

हा वृक्ष कल्पवृक्ष तर नसेल? त्याच्या मनात प्रश्न उमटला. आयता मिळालेला भोगविलास आणि समृद्धी, ते वैभव नष्ट होण्याचे भय निर्माण करते. तसेच घडले. त्याच्या मनात भुताचे भय घुसले. तत्काळ समोर भूत उभे राहिलेले पाहून त्याची बोबडी वळली. आता ह्याने आपल्यावर झडप घातली तर, असे वाटते न वाटते तोच तो वाटसरु भुताचा घास बनला.

अनायास प्राप्त झालेले वैभव मनात सैतानाचा चरखा फिरता करते. निढळाचा घाम ढाळून प्राप्त केलेले वैभवच माणसाला

पचते. बिनश्रमाने मिळालेली संपत्ती माणसाच्या मनात भय निर्माण करते. म्हणून घाम गाळून मिळवलेल्या वैभवाची भलावण करतात.

३९) सुभाषिते

भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती ।

तस्माद्वि काव्यं मधुरमं तस्मादपि सुभाषितम् ॥

सर्व भाषांमध्ये दिव्य अशी संस्कृत भाषा अतिशय मधुर आहे. संस्कृत भाषेतील काव्यात माधुर्य आहेच पण त्यातील सुभाषिते अधिकच मधुर आहेत.

संस्कृत ही सर्व भारतीय भाषांची जननी आहे. भारतीय साहित्यातले सौंदर्य सुभाषितात एकवटले आहे. अत्यंत सरळ सोप्या भाषेत तत्वज्ञान, अभिजातता, दुष्ट-सुष्टपणा, मांगल्य-अमंगलता सान्यास कवेत घेऊ शकणारी सुभाषिते आपल्या पूर्वजांनी रचली आहेत. त्यात घागरीत सागर भरण्याचे सामर्थ्य आहे. रामायण, महाभारत, भागवत, शंकरभाष्य, दहा उपनिषदे, आरण्यके, अठरा पुराणे, आयुर्वेदशास्त्र वगैरे गहनगंभीर ग्रंथांच्या बरोबरीने कालीदास, भवभूती वगैरे महानुभावांनी संस्कृत भाषेत रसाळ साहित्य प्रसवले आहे. गुरु-शिष्य परंपरेत गुरुने हातचे न राखता शिष्यास ज्ञानदान केले आणि शिष्याने आत्मीयतेने त्यात भर घालून हा वारसा पुढे नेला आहे. हजारो वर्षांच्या प्रदीर्घ परंपरेत तयार झालेला हा चिंतनाचा ज्ञानकुंभ, म्हणजे आपला अनमोल वारसाच!

समान विचार सादर करणारी सुभाषितेही संस्कृत भाषेचे भूषण ठरली आहेत. उदाहरणार्थ

हंसः श्वेतः बकः श्वेतः को भेदः बकहंसयोः ।

नीर-क्षीर-विवेकेतु हंसोहंस बकोबकः ॥ आणि

काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिककाकयोः ।

वसंतसमये प्राप्ते, काकः काकः पिकः पिकः ॥

बाह्य रूप विचारात घेता, हंस आणि बगळा श्वेतवर्णी असतात. मग त्यांच्यातला फरक कसा कळावा? दूध आणि पाण्यातला फरक जाणण्याचा प्रश्न निर्माण होताच, हंस कोण आणि बगळा कोण, याचा सहज उलगडा होतो. याच प्रमाणे कावळा काळा आणि कोकिळही! पण वसंत ऋतूचे आगमन होताच कावळा आणि कोकिळ यातला फरक नजरेत भरतो.

या सुभाषितांद्वारे ऋषिमुनी निखळ वास्तवाकडे बोट दाखवतात. माणसाच्या बाह्यरूपावरून त्याची परीक्षा करू नये. कसोटीविना वस्तुस्थिती कळत नाही. सारे लोक चांगले वाटले तरी खरे मोजकेच लोक चांगले असतात. कसोटीकाळात चांगले आणि चांगुलपणाचा आव आणणारे, यातील मेख सिद्ध होते. सामान्य कुवतीचे विद्यार्थी खूपदा हुषारीचा आव आणून प्रभावित करतात. उलट काही मुले शांतपणे ज्ञानार्जन करतात. नियमाने गृहपाठ, अवांतर वाचन, चिंतन व टिपण करण्याची गंभीर सवय असलेल्या मुलांची चमक नजरेत भरावी अशी झागमगीत नसते. पण परीक्षेवेळी सर्वांची जागा स्पष्ट होते. बढाई मारणारा मुलगा सामान्य असल्याचे उघडकीस येते तर अव्यक्त हुषारी आपसूक व्यक्त होते. चांगुलपणाचा डांगोरा पिटण्याची गरज नसते. कसोटीकाळ वास्तव सिद्ध करण्यास समर्थ असतो. पितळ आणि सोने रंगाने पिवळे असले तरी त्यांचे मूल्य सारखे नसते. सुभाषिते फक्त आपल्याच भाषेत आहेत; अशा भ्रमातही राहू नये. याच प्रकारचा विचार All that glitters is not gold या इंग्रजी म्हणीतून व्यक्त होतो. अर्थात सुभाषिते आणि म्हणी-वाक्प्रचाराचे संचित यात फरक आहे. सुभाषिते आईच्या (संस्कृत) भाषेत आहेत तर सर्व भारतीय प्रादेशिक भाषा - संस्कृत जननीच्या कुशीत जन्माला आलेल्या कन्या आहेत, त्यात म्हणी आणि वाक्प्रचारांचे भांडार आहे, त्यासही तोड नाही.

४०) पुनश्च सुभाषिते

घटं भिन्द्यात् पटं छिन्द्यात्, कुर्यात रासभनिस्वनम् ।

येन केन प्रकारेण प्रसिद्धः पुरषो भवेत् ॥

उपकारोऽपि नीचानाम् अपकारोहि जायते ।

पयः पानं भुजंगानाम् केवलं विष वर्धनम् ॥

बन्यावाईट माणसातील भेद पारखून वागण्याचे धोरण आखण्याची भलावण करताना सुभाषिते विकृत मानसिकतेकडे लक्ष वेधतात. काही लोकांना प्रसिद्धीची प्रचंड हाव असते. इतरांचे लक्ष वेधण्यासाठी ते कोणतीही पायरी गाठतात, हे रूपकात्मक उदाहरणाने सादर करणारे हे सुभाषित! घट फोडावेत, कपडे फाडावेत, गाढवासारखे ओरडावे या ना त्या कारणाने - म्हणजे काहीही करून प्रसिद्धी प्राप्त करावी, अशी